

לעילוי נשמת סבי,
ר' יעקב פסח
ב"ר עזריאל פריש ז"ל,
גלב"ע בא' בניסן תשס"ו

אריאל פריש

בין פרשת נח לפרשיות המשכן

פתיחה

דמותו של נח הנה אחת מהדמויות הטרגיות המופיעות במקרא. ראשיתה משופעת בתיאורים בעלי אופי חיובי ביותר, וסופה בנפילה מבישה אשר הביאה את חז"ל להטיל דופי בדמותו של נח כבר מתחילת תיאורה,¹ בניגוד לרושם החיובי המתקבל לאור פשטי המקראות.² כאשר אנו באים לפענח את טיבה של דמות זו, אנו מוצאים כי תיאורו של נח בספר בראשית נותן בידינו מפתח רב משמעות להבנת הדברים באמצעות השימוש של המקרא בהקבלות ספרותיות רבות בין תיאור זה לבין תיאור המשכן.

* פסוקים מספר בראשית מצוטטים במאמר ללא ציון הספר.

1. רש"י (ו', ט) מציין, שיש מרבותינו שדרשו את הפסוק "צדיק תמים היה בדתיו" לגנותו של נח: "לפי דורו היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם". אף בהמשך אותו פסוק לומד רש"י בעקבות חז"ל (תנחומא נח ה) מן המילים "את האלהים התהלך נח", כי נח היה צריך את תמיכת הקב"ה לעומת אברהם שהלך בכוחות עצמו. גם בפסוק האומר שנח נכנס לתיבה "מפני מי המבול" (ז', ז), ראו חז"ל ביקורת כלפי נח: "א"ר יוחנן מחוסר אמנה היה, אילולי הגיעו מים עד קרסוליו, לא נכנס לתיבה" (בראשית רבה פרשה לב ז, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 293). הגמרא בסנהדרין קח ע"א מוסיפה וקובעת, שגזר דינו של דור המבול נחתך גם בנוגע לנח, אלא שהוא מצא חן בעיני ה', ולכן ניצל.
2. "ונח מצא חן בעיני ה'" (ו', ח), "נח איש צדיק תמים היה בדתיו את האלהים התהלך נח" (ו', ט), "כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" (ז', א) ועוד. נח מוצג הן כ"צדיק", הן כ"תמים" והן כמי ש"את האלהים התהלך". אמנם יש המפרשים את המילים "צדיק תמים" כמתארות את מידת צדיקותו של נח (עיי' רמב"ן שם), אך אנו בחרנו לפרש אותן (כמו ראב"ע לדוגמה) כשני תארים שונים, על פי טעמי המקרא המורים כך בפשטות, שכן "צדיק" בתביר, ואילו ב"תמים" מרכא. טעמים אלו מבדילים את המילה "תמים" מהמילה "צדיק" וקושרים אותה למילה הבאה – "היה", אשר הטעם שלה הוא טפחא. ש' קוגוט (המקרא בין תחביר לפרשנות, ירושלים תשס"ב, עמ' 23, הערה 5) רואה כאן תקבולת בין שתי צלעות בפסוק – נח איש צדיק // תמים היה בדרתיו. אמנם, על פי פיסוק הטעמים, המילה "בדרתיו" קשורה לכל האמור קודם.

במאמר זה נבקש להצביע על אותן מקבילות ספרותיות ולעמוד על משמעותה של הקבלה זו. חלק מההקבלות מובהקות יותר וחלק פחות, אולם בחרנו להביא את כולן בשל המשקל המצטבר הנוצר על ידיהן להדגשת הדמיון בין הפרשיות. לאחרונה צובר העיסוק בתופעת המקבילות הספרותיות בתנ"ך³ תאוצה מחודשת, וגם מעל דפי **מגדים** לא נבצר מקומו,⁴ ונמצא כי תופעה זו הנה בעלת היקף נרחב בספרי התנ"ך.⁵ עם זאת נראה שיש עוד מים עמוקים לדלות מהם.

ההקבלות

תיאורם הטרגי של דור המבול ואחריתו מעמיד את דמותו של נח במרכז העניינים. קווי דמיון רבים נמתחים בין תיאור סיפור נח ודור המבול לתיאור בניית המשכן ועבודת הכוהן הגדול. להלן נציג את קווי הדמיון תוך חלוקתם לכמה קבוצות עיקריות.

ראשית, ניתן לראות דמיון במבנה הכללי של המשכן ושל תיבת נח:

א. כבר בתחילת הציווי של אלוהים לנח על בניית התיבה מופיע תיאור המזכיר מאוד את הפסוקים בעניין מידות המשכן וכליו:⁶

3. חשיבותה של דרך ספרותית זו בכך שהיא משמשת בעשרות מקרים בתנ"ך כלי להמחשת מסרים. באמצעות נקיטת מילים וביטויים הרומזים על מעמד אחר, הקורא מועתק מהסיפור העומד לנגד עיניו אל סיפור אחר ונדרש להשוות בין השניים, מה שגורם לו להסתכל מחדש על הסיפור הנתון בצורה רחבה, חזקה ועמוקה יותר.

4. נזכיר כאן חלק מן המאמרים שפורסמו ב**מגדים** בעניין. ראה: ' ברמן, "המחדש בטובו מעשה בראשית" – הקבלות והבדלים בין פרק א' ובין פרק ח' בבראשית', **מגדים** ט, תש"ן, עמ' 9-14; ' גרוסמן, "וירא את המקום מרחק" – עקדת יצחק כסיפור רקע לברית האגנות ולסיפורים נוספים', **מגדים** כה, תשנ"ו, עמ' 79-90; א' בזק, "גלה כבוד מישאל אל הלקח ארון האלהים" – בין רחל לאשת פינחס', **מגדים** כה, תשנ"ח, עמ' 9-18; ' היר, 'גורן האטד', **מגדים** לד, תשס"ב, עמ' 37-42; א' בזק, 'מערכת היחסים בין דוד ומיכל על רקע יחסי יעקב ורחל', **מגדים** לו, תשס"ג, עמ' 65-75; ' פיינטוך, 'יהודה ויעקב, אחאב ואחשורוש – הערות על המתודולוגיה של השימוש באלוהיה כאמצעי פרשני', **מגדים** מד, תשס"ו, עמ' 9-23; ' עמר, "וינחם האלהים על הרעה" – וינחם ה' כי עשה את האדם" – בין סיפור יונה לסיפור נח', **מגדים** מה, תשס"ז, עמ' 73-86.

5. למגוון דיונים על ההקבלות ומשמעותן עיין: מ' גרסיאל, **ספר שמואל א' – עיון ספרותי במערכי השוואה, באנאלוגיות ובמקבילות**, רמת גן תשמ"ג, עמ' 15-31; ' זקוביץ, **מקראות בארץ המראות**, תל אביב תשנ"ה; ג' מרכוס, **רמיזות ספרותיות מפורשות בהיסטוריוגרפיה המקראית**, עבודה לשם קבלת התואר דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשנ"ט; א' בזק, **מקבילות נפגשות**, אלון שבות תשס"ו, עמ' 194-200; ' ברמן, 'הערה מתודולוגית לביסוס האנלוגיה הנרטיבית בסיפור המקראי', **בית מקרא** נג, תשס"ח, עמ' 31-46; ועוד.

6. לא רק הביטויים דומים אלא אף הפרופורציות של התיבה הארוכה והצרה דומות לאלו של המשכן: א. הקרשים היו בני 10×1.5×1 אמות, ואילו התיבה הייתה בגודל של 300×50×30

בין פרשת נח לפרשיות המשכן

וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִמָּה אֶרְךָ הַתְּבָה חֲמִשִּׁים אִמָּה רְחֹבָה וְשִׁלְשִׁים אִמָּה
קֹמְתָה (ו', טו).

גם בציוויים על בניית המשכן מופיעה התייחסות לשלושת הממדים הללו בלשון דומה:

וְעִשִּׂיתָ שִׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמִתִּים אֶרְכּוֹ וְאִמָּה רְחֹבּוֹ וְאִמָּה וְחֲצֵי קֹמְתּוֹ
(שמות כ"ה, כג).
וְעִשִּׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חֲמֵשׁ אַמּוֹת אֶרְךָ וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת רְחֹבּוֹ... וְשִׁלְשׁ אַמּוֹת
קֹמְתּוֹ (שם כ"ז, א).
וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמִתִּים וְחֲצֵי אֶרְכּוֹ וְאִמָּה וְחֲצֵי רְחֹבּוֹ וְאִמָּה וְחֲצֵי קֹמְתּוֹ
(שם כ"ה, י).

בשני התיאורים הקב"ה מראה לעושי המלאכה כיצד בדיוק לבצע את הדברים (מידות, צורות, חומרים וכו').⁷

ב. בשני המקומות נצטוו הבונים להשתמש בעצים כחומר הבסיסי שממנו יש ליצור את המבנה:

עֲשֶׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר קָנִים תַּעֲשֶׂה אֶת הַתְּבָה
וְעִשִּׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים לְמִשְׁכַּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים
(שמות כ"ו, טו).
(ו', יד).

ג. בשני המקומות מוזכר המכסה של המבנה:

...וַיִּסֶר נֹחַ אֶת מִכְסֵה הַתְּבָה וַיֵּרָא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאָדָמָה
וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו מִלְמַעְלָה... (שמות מ', יט).
(ח', יג).

יש לציין שהמילה "מכסה" מופיעה בכל התנ"ך אך ורק בשני המקומות הללו!

אמות, כלומר פרופורציה של 1:1.66:10 אמות – התאמה כמעט מושלמת בין הפרופורציות של הקרש במשכן לבין אלו של תיבת נח; ב. תכנית הקרקע של התיבה – שלוש מאות אמות על חמישים אמה – מכילה שלוש פעמים את חצר המשכן (מאה אמות על חמישים אמה, על פי שמות כ"ז, יט).

7. לגבי עשיית התיבה נאמר: "וזה אשר תעשה אתה" (ו', טו), ומכאן לומדים חז"ל (פרקי דר' אליעזר פרק כג), שהקב"ה הראה לנח באצבע. דרשה דומה מופיעה מספר פעמים גם לגבי עשיית המשכן וכליו. כך למשל, על הפסוק: "וזה מעשה המזרה" (במדבר ח', ד), דרשו חז"ל (מנחות כט ע"א; במדבר רבה פרשה טו ט) שהראה לו מנורה של אש. וכן על הפסוק בעניין מחצית השקל: "זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל" (שמות ל', יג), דורשים חז"ל (ירושלמי שקלים פ"א, מו ע"ב), שהראה לו כמין מטבע של אש שמשקלה מחצית השקל, ואמר לו: "כזה יתנו". אמנם, יש הבדל בין הציוויים בעניין מי שעבורו מכוונת הבנייה. בעוד שאצל נח הקב"ה מצווה "עשה לך", בציווי על עשיית המשכן אומר הקב"ה "ועשו לי מקדש".

ד. בשני המקומות ישנה חלוקה לשלושה מדורים. בתיבה נצטווה נח לעשותה "תחתים שנים ושלישים" (ו', טז), ואף במשכן היו שלושה מדורים: קודש הקודשים, האוהל והחצר.⁸

ה. שני המבנים הם ארעיים ונוודים ממקום למקום. התיבה נודדת על המים ואילו המשכן נודד עם בני ישראל במדבר.

ו. שני המבנים שימשו לישועת האדם:⁹ התיבה שימשה לשיכונם הארעי ולהצלתם של נח ומשפחתו ושל עולם החי, ואילו המשכן שימש לשכינת הקב"ה בתוך בני ישראל, שמושיעה את העם ואת האנושות כולה מבחינה רוחנית.¹⁰

ז. התאריכים של סיום המבול, שהנו בעצם הקמת העולם מחדש, ושל הקמת המשכן זהים:¹¹

וַיְהִי בְּאַחַת וָשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ¹² חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ (ח', יג).
וַיְהִי בַחֹדֶשׁ הָרֵאשׁוֹן בְּשָׁנָה הַשְּׁנִיָּת בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ הַיּוֹקֵם הַמֶּשְׁכָּן (שמות מ', יז).

מלבד ההקבלות שבין התיבה והמשכן עצמם, ניתן להצביע על דמיון בציוויים ובגילויים האלוהיים המתלווים אליהם.¹³

8. עיין ברבנו בחיי (שמות כ"ה, ט) ובמלבי"ם (שם, שם) שביארו באריכות כי שלושת חלקי המשכן מקבילים לשלושת החלקים שבגוף האדם. קודש הקדשים כנגד המוח, ההיכל כנגד הלב, והעזרה כנגד הכבד. ואולי יש מקום לומר שגם בתיבה הייתה חלוקה זו. עליונים לאדם כנגד המוח, אמצעים למדור כנגד הלב, ותחתונים לזבל כנגד הכבד (על תכליות אלה ראה: בראשית רבה פרשה לא טז, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 285).

9. על הקבלה זו כבר עמד מ"ד קאסוטו, **מנח ועד אברהם**, ירושלים תש"ד, וראה: 'י קיל, **ספר בראשית עם פירוש דעת מקרא**, ירושלים תש"ס, ו', טו, ששם עמדו כבר על הקבלה זו אולם לא ביארו את משמעותה.

10. עיין בבראשית רבה פרשה יט ז, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 176-177, שהשכינה שרתה בתחתונים תחילה אך לאחר חטא אדם הראשון והדורות שאחריו נוצר נתק בין השכינה לארץ והיא עלתה מעלה לאט לאט, עד שבאו אבות האומה והחלו להורידה חזרה לארץ. המשכן עצמו היה זה שבזכותו ירדה השכינה לשכון שוב בתחתונים.

11. ישנה הקבלה גם בתיאור זמן נוסף. על זמן המבול נאמר: "ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה" (ז', יב), ובמקביל נאמר בפסוק הקודם לציווי על מלאכת המשכן – "ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה" (שמות כ"ד, יח).

12. אמנם, רש"י במקום מביא את מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע בשאלה באיזה חודש מדובר כאן, במקביל למחלוקתם בשאלה מתי נברא העולם – אם בא' בתשרי כדעת ר' אליעזר, או בא' בניסן כדעת ר' יהושע. בכך יש כדי לרמוז על ההקבלה בין בריאת העולם לתיאור הבנייה המחודשת של העולם, שבה נעסוק בהמשך המאמר. אולם על כל פנים, פשט הפסוק ודאי מורה על כך שמדובר בא' בניסן, כלשון התורה בעניין המשכן.

13. בנוסף ישנן הקבלות רבות בין שתי הדמויות המרכזיות הפועלות בשתי הפרשיות – נח ומשה. על שניהם נאמר שנולדו מהולים; שניהם היחידים בתנ"ך שהמילה "תיבה" מוזכרת

בין פרשת נח לפרשיות המשכן

ח. בשני המקומות מופיע הביטוי "ויעש... ככל אשר צוה ה'". אצל נח הביטוי מופיע שלוש פעמים בקשר לבניית התיבה:

ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה
ויעש נח ככל אשר צוהו ה'
כאשר צוה אלהים את נח

היריעה קצרה מלהכיל את כל הפעמים שביטוי זה מופיע בתיאור בניית המשכן, ודומה שאין שום הקשר בתנ"ך שבו מופיע ביטוי זה מספר רב כל כך של פעמים, על כן נביא רק מספר דוגמות לכך:

ויעשו את בגדי הקדש אשר לאהרן כאשר צוה ה' את משה
ויעש משה ככל אשר צוה ה' אתו כן עשה
ותכל כל עבודת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו (שם ל"ט, לב).

ט. בשני התיאורים, בסמוך לבנייה יש ציווי אלוהי על מצוות¹⁴ וממד של מתן תורה. אצל נח הקב"ה מצווה אותו ואת בניו על שבע מצוות בני נח שזוהו מתן התורה האוניברסלי, וכן בסמוך לתיאור הציווי של משה לעם ישראל על בניית המשכן ותיאור בניית המשכן (שמות ל"ה, ד ואילך), מופיע מתן תורה המיוחדת על ידי הלוחות השניים (שמות ל"ד, כז-לה).

י. בשני המקומות נערכה הקרבה על המזבח אשר בסיומה מופיע גילוי אלוהי. אצל נח אלוהים מדבר אליו ואף מבטיח לו הבטחה:

ויברך אלהים את נח ואת בניו...
ואני הנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם

בסיום הקמת המשכן נאמר:

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר

ואף בסיום חנוכת המקדש ניתנת הבטחה לשלמה על ידי הקב"ה:

וירא ה' אל שלמה... ויאמר ה' אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנונתך... ואתה אם תלך לפני... והקמתי את פסא ממלכתך על ישראל לעלם...

בקשר אליהם; שניהם ניצלו משטף המים על ידי התיבה; על שניהם נאמר שמצאו חן בעיני הקב"ה (ו', ח; שמות ל"ג, יב); אצל שניהם מופיע המספר "ארבעים יום וארבעים לילה"; אצל שניהם מופיע ביטוי של נחמה, ועוד.

14. בנוסף, תיאור עשיית המשכן מסתיים בציווי על השבת (שמות ל"א, יב-יז), ובמקביל בסיום תיאור המבול נאמר: "ויום ולילה לא ישבתו" (ח', כב), ומכאן למדו חז"ל (סנהדרין נח ע"ב) שאסור לבני נח לשבות בשבת. בנוסף נאמר בזהר (מהד' מרגליות פרשת נח, נט ע"ב) על נח שהיה בחינת שבת.

יא. הן בתיאור המשכן, הן במקדש שלמה, הן בסיפור נח מופיע ענן ה' הממלא את המקום ומסמל את כבוד ה' השוכן שם.

בסיום מעשה המשכן נאמר שהענן כיסה את אוהל מועד:

וַיִּכַס הָעֲנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן (שמות מ', לד).

כך היה גם במקדש שבנה שלמה:

וַיְהִי בְצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ וְהָעֲנָן מְלֵא אֶת בַּיִת ה' (מל"א ח', י).

ואף בסוף פרשת המבול, לאחר שנח מקריב את הקרבנות, הקב"ה מתגלה אליו באות הקשת בענן:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת¹⁵ אֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם... אֶת קִשְׁתִּי נֹתַתִּי בְּעָנָן וְהִיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ. וְהָיָה בְּעָנְנֵי עָנָן עַל הָאָרֶץ וּנְרָאָתָה הַקִּשְׁתִּי בְּעָנָן. (ט', יב-יד).

שוב הענן מופיע ומסמל את השראת השכינה ואת כבוד ה' הממלא את המקום.¹⁶

יב. הן במשכן הן במקדש, מלבד הענן ישנה תגובה אלוהית נוספת, בדמות אש היורדת מן השמים לקבל את העולות והזבחים המוקרבים למטה. בכך יש מעין מתן אות אלוהי נוסף כי הדבר התקבל ברצון אצל הקב"ה. כך נאמר במשכן:

וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד... וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלְּפָנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּרְאוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם (ויקרא ט', כג-כד).

ובדומה לכך מופיע במקדש שבנה שלמה, בפסוקים המקבילים בדברי הימים:

15. לאור האמור לעיל, הערה 7, ניתן לומר גם כאן שהקב"ה הראה לנח באצבע את הקשת, ואין כאן רק אמירה תאורטית. וכך נראה על פי הפשט.

16. אגב, היות הענן סמל המבטא את השראת השכינה אנו מוצאים בעוד כמה מקומות. לדוגמה, בפרשיית המן נאמר: "...ויפנו אל המדבר והנה כבוד ה' נראה בענן" (שמות ט"ז, י). גם התיאור עטור ההוד של מעמד הר סיני מדגיש עניין זה: "ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר. וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן" (שמות כ"ד, טו-טז). הענן מציין את השראת השכינה. הוא מקיף את ההר כשם שהקיף את המשכן והמקדש. כך כותב ר' עובדיה ספורנו (שמות מ', לו) בנוגע להימצאות הענן במשכן שבמדבר, המבטאת לדעתו את שיאה של השראת השכינה, שכמוה לא הייתה עד אז ותהיה שוב רק בבית שלישי: "ובהעלות הענן – וכל כך היתה שריית השכינה קבע במשכן, שלא היה מסתלק כלל משם, עד שהיו ישראל צריכים לנסוע. וזה לא היה בשילה ולא בבית ראשון ולא בבית שני, אבל יותר מזה יהיה בבית שלישי יבנה ויכונן במהרה בימינו". הענן, אם כן, הוא ביטוי לקשר ולקרבה אדירה בין השכינה לישראל. וכך אמר שלמה בתפילתו בחנוכת המקדש, לאחר שראה את ענן השכינה המכסה את הבית: "אז אמר שלמה ה' אמר לשכן בערפל" (מל"א ח', יב).

בין פרשת נח לפרשיות המשכן

ויכילות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העלה והזבחים וכבוד ה' מלא את הבית... וכל בני ישראל ראים בְרִדַת הָאֵשׁ וְכַבֹּד ה' עַל הַבַּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפְּיָם אֶרְצָה עַל הַרְצָפָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְהוֹדוּת לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד (דה"ב ז', א-ג).

נראה ששילובם של האש והענן מבטא את השכינה היורדת לשכון בארץ שבה נתמזגו שתי הנהגות – הדין שאותו מסמלת האש,¹⁷ והרחמים שאותם מסמלת הענן,¹⁸ כאות לברית הכרותה בין הקב"ה לעם ישראל.¹⁹ כעת, נותר לחפש את הופעת האש אף בפסוקי התורה בפרשת נח. נראה שמה שירד יחד עם הענן ושימש כתחליף לאש הייתה לא אחרת מאשר – הקשת, המזכירה בצבעיה את האש:

אֶת קִשְׁתִּי נָתַתִּי בְּעָנָן וְהִיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ. וְהִיָּה בְּעָנְנֵי עָנָן עַל הָאָרֶץ וַיִּנְרָאֶתָה הַקִּשְׁת׃ בְּעָנָן... וְהִיְתָה הַקִּשְׁת׃ בְּעָנָן וַיִּרְאִיתָהּ לְזִכָּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בְּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ (ט', יג-טז).

ראיה לכך שהקשת אכן מסמלת את האש וכבוד ה' אנו מוצאים בתיאור מעשה המרכבה ביחזקאל:

וַאֲרָא כְּעֵין חֲשֵׁמֶל כְּמִרְאָה אֵשׁ בֵּית לַהּ סְבִיב... רְאִיתִי כְּמִרְאָה אֵשׁ וְנִגְהָה לוֹ סְבִיב. כְּמִרְאָה הַקִּשְׁת׃ אֲשֶׁר יְהִיָּה בְּעָנָן בְּיוֹם הַגֹּשֶׁם כִּן מִרְאָה הַנִּגְהָה סְבִיב הוּא מִרְאָה דְמוּת כְּבוֹד ה' (יחזקאל א', כז-כח).²⁰

17. על פי מה שהסברנו מתבקש שאף הקשת תסמל מידה זו. ואכן תיאור זה עולה ממדרשים רבים. עיין: בראשית רבה פרשה לה ג, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 333; איכה רבה פרשה ב ד, מהד' בובר עמ' 111, ועוד. דבר זה עולה אף מצורת הקשת שהיא בדמות כלי נשק היורה חצים על ידי מתיחתו, מה שמסמל את הנהגת הדין.

18. הענן הוא מקור לשפע של מים המקבילים להנהגת החסד, שמסמלת שפע. ועיין זוהר, מהד' מרגליות, פרשת בשלח, נא ע"ב, ששם מתואר הענן המגיע מסטרא דחסד. ועיין עוד ברמב"ן על בראשית ט', יב ובאלשיך שם, המבארים את עניין הקשת בענן כמיזוג הנהגות אלו.

19. גם על הר סיני, כזכור, ירד ה' לא רק בענן אלא גם באש: "והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש..." (שמות י"ט, יח), ובהמשך המעמד נאמר: "ומראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל" (שם כ"ד, יז). מעניינת העובדה, כי ישנו מעמד חשוב נוסף שבו ירדה אש מהשמים ונכרתה ברית עם העם, הלוא הוא מעמד אליהו בכרמל, שבו נאמר: "ותפל אש ה' ותאכל את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה. וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים" (מל"א י"ח, לח-לט). במסגרת זו לא נעסוק במשמעות ההקבלה בין מעמד זה לבין מעמד הר סיני וחנוכת המשכן והמקדש. יש לציין כי גם במינוי גדעון וגם בהולדת שמשון מתואר מעמד שבו יורדת אש אלוהית על המזבח שלמטה (שופטים ו', כא; י"ג, כ). בכך ניתן האות האלוהי כי הדבר רצוי מלפני האלוהים.

20. ועיין עוד בפירושי חזקוני ורבנו בחיי בבראשית ט', יג, המבארים כי הקשת מסמלת את האש.

יג. בשתי הפרשיות מוזכרת הבדלה בין טומאה וטהרה.²¹ אצל נח נעשתה הבדלה בין בהמות טהורות לבהמות שאינן טהורות:

מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לָךְ שְׁבָעָה שְׁבָעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה
הוּא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ

(ז', ב).

ובקשר לעבודת הכוהנים במשכן נאמר:

וְלַהֲבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחַל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטְּהוֹר

(ויקרא י', י).

יד. הן בחנוכת המשכן, הן בחנוכת המקדש, הן אצל נח, מופיעה ברכה באותו מעמד:²²

וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֱהֱל מוֹעֵד וַיִּצְאוּ וַיִּבְרְכוּ אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם
(ויקרא ט', כג).

וַיְהִי כְכֹלֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל ה'... וַיַּעֲמֵד וַיִּבְרַךְ אֶת כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל
(מל"א ח', ג-ד-ה).

וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ
(ט', א).

* * *

מעבר להשוואה שבין התיבה למשכן ככלל, ניתן לראות כי הכתוב רומז בעניין התיבה גם לכמה מכלי המשכן.

טו. המנורה:

נח מצטווה על ידי הקב"ה:

צַהַר תַּעֲשֶׂה לְתֵבָה

(ו', טז).

על פי פירוש מנחם, רד"ק וחזקוני, "צוהר" הוא מלשון 'צוהר', כלומר שנח נצטווה להכין שמן למאור ומנורה שאותה ידליק כדי שיהיה אור בתיבה. אף אונקלוס תרגם

21. כמו כן מופיעה הבדלה מפורטת בין המאכלים הטמאים האסורים באכילה למאכלים המותרים על פי סימני הטהרה, כמתואר בשני המקומות. אצל נח, מיד לאחר שהוא מקריב על המזבח והקב"ה מברך אותו ואת בניו, הוא מתיר להם אכילת בשר ואוסר אכילת דם: "כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל. אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" (ג-ד). עניין מאכלות אסורות מופיע אף במשכן מיד לאחר חנוכתו: "דברו אל בני ישראל לאמר זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ" (ויקרא י"א, ב). מעט קודם, תוך כדי הפרשיות העוסקות בעבודת המשכן, מופיע איסור אכילת הדם: "וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לעוף ולבהמה" (שם ז', כו).

22. כמובן, ישנו הבדל מהותי בין השלושה. בעוד שבמשכן ובמקדש הברכה ניתנת על ידי המנהיגים ומופנית כלפי העם, אצל נח הברכה ניתנת על ידי ה' ומופנית כלפי נח ובניו.

בין פרשת נח לפרשיות המשכן

"צהר" – "נהור", כלומר מלשון אור.²³ הדבר מזכיר את הציווי על עשיית המנורה במשכן.²⁴

טז. המזבח:

בשתי הפרשיות מסופר על כך שבסיום האירוע הקריבו קרבנות על המזבח. אצל נח מתואר כיצד לאחר שיצא מן התיבה בנה מזבח והקריב על גבו:

וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקַּח מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֲלֵהּ בַּמִּזְבֵּחַ (ח', כ).

בסיום מלאכת הקמת המשכן מופיע:

וַיְקַם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן... וְאֵת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה שֶׁם פָּתַח מִשְׁכַּן אֱהֵל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת הָעֹלָה וְאֵת הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה (שמות מ', יח, כט).

אף בסיום בניית המקדש אצל שלמה מופיע תיאור דומה:

וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר צִוָּה לַה'... כִּי עָשָׂה שָׁם אֶת הָעֹלָה וְאֵת הַמִּנְחָה (מל"א ח', סג-סד).

בנוסף בולט אצל נח הביטוי "ריח הניחח" (ח', כא) המתייחס לקרבנות שהקריב. ביטוי זה ודאי רומז לביטוי "אשה ריח ניחח" (ויקרא א', ט, יג ועוד) האמור בעבודת הקרבנות שבמשכן.

על פי המסורת ישנה הקבלה נוספת בין סיפור נח לבניין המקדש,²⁵ הקשורה לקביעת מקום המזבח כדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ב ה"ב) בעקבות חז"ל:

ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה בגורן ארונה, הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון כשנברא...

יז. הארון:

23. השווה המאמר בפרקי דר' אליעזר כג: "ומרגלית אחת היתה תלויה בתבה ומאירה לכל הבריות כנר שהוא מאיר בגבורתו, שנאמר 'צהר תעשה לתבה' (ו', טז)". קישור נוסף בספרות חז"ל בין המשכן לתיבת נח בנושא האור ניתן למצוא בדברי מדרש תנחומא (תצוה ה): "מה היונה הביאה אורה לעולם כך אתם הביאו שמן זית והדליקו נרות לפני" כו'. כאן המדרש מקשר בין עלה הזית שהביאה היונה לבין המנורה שבמשכן, ונראה שהדרשן למד זאת מהמילים "לעת ערב" שהחידוש בהן הנו שהיונה הביאה עלה זית בפיה כדי להוציא ממנו אורה הנצרכת דווקא לעת ערב; ועיין בפירוש כלי יקר על ח', יא.

24. לכך יש להוסיף את התיאור בנבואת זכריה (ד', ג-ד) על מגירת הזהב ושני בני היצירה העומדים משני צדיה.

25. הקבלה זו נוגעת דווקא למקדש, שכן המשכן נדד כידוע עם עם ישראל בכל תקופת נדודיהם במדבר, ולכן אין למזבח שבו מקום קבוע.

אלו הם שני המקומות היחידים בתורה שבהם מוזכר הביטוי "מבית ומחוץ": בתיבת נח – "וכפרת אותה מבית ומחוץ בפפר" (ו', יד), ובארון – "וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו" (שמות כ"ה, יא). גם השימוש ב"וכפרת... בכפר" בתיבת נח מזכיר את הכפורת שעל הארון. ארון הברית היה עשוי אף הוא מעצי שיטים כמו התיבה. בנוסף לכך, יש הקבלה בין התיבה לארון הברית בעניין המבנה המיוחד שמעל המכסה: "ואל אמה תכלנה מלמעלה" (ו', טז) – בתיבה; "ונתת את הכפרת על הארן מלמעלה" (שמות כ"ה, כא) – בארון.²⁶

כעת, לאחר שעמדנו על נקודות ההשוואה הרבות שבין שתי הפרשיות, עלינו לנסות ולהבין מה משמעותה של הקבלה זו.

משמעות ההקבלה

נראה שכדי לעמוד על שורש העניין, יש לשוב ולבחון את התהליך השלם שנפרש לעיני המעיין בתיאור התנ"ך מתחילתו ועד לתקופתו של נח.

לאחר שמסתיים תיאור בריאת העולם ונברא האדם, הוא מושם בגן עדן ומצטווה "לעבדה ולשמרה" (ב', טו). בנוסף לכך מצווה אותו אלוהים לאכול מכל עץ הגן, פרט לעץ הדעת. אדם הראשון וחווה אשתו חוטאים ולא מקיימים את הצו האלוהי, ומתפתים בעצת הנחש לאכול מעץ הדעת. בעקבות כך מגורש האדם מגן עדן, מאבד את חיי הנצח ומתקלל קללה אלוהית שהאדמה לא תיענה לו בקלות, ושפעולת הלידה תהיה אף היא קשה ומצערת.

בעקבות חטא אדם הראשון העולם כולו יורד ממדרגתו, ומאז חלה הידרדרות מוסרית וערכית בעולם, המופיעה בשיא שפלותה באנשי דור המבול, כפי שאומרת המשנה:

עשרה דורות מאדם ועד נח, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול (אבות פ"ה מ"ב).

התורה מתארת את רשעתם של אנשי דור המבול קודם לידתו של נח:

וַיְהִי כִּי הִחַל הָאָדָם לְרַב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוּת יָלְדוּ לָהֶם. וַיֵּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ... וַיֵּרָא ה' כִּי רָבָה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל יֶצֶר מַחְשָׁבַת לִבּוֹ רָק רָע כָּל הַיּוֹם (ו', א-ה).

ובהמשך נאמר:

26. אפשר שבסיפור התיבה ישנן מקבילות גם לכלי מקדש נוספים. הכיור תפקידו לשמש לרחיצת ידיהם ורגליהם של הכוהנים בעבודתם כדי שתיעשה בטהרה, ונראה שאצל נח עצם המבול שהקיפו מכל עבר מהווה את רחיצת הטהרה לקראת עבודתו. ואילו כנגד שולחן לחם הפנים ששימש למאכל הכוהנים, אפשר שבא הציווי של הקב"ה לנח (ו', כא): "ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה".

בין פרשת נח לפרשיות המשכן

וַתִּשְׁחַת הָאָרֶץ לְפָנַי הָאֱלֹהִים וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ חָמָס. וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וַהֲנִה נִשְׁחָתָה כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכָו עַל הָאָרֶץ (שם, יא-יב).

בעקבות כך מגיעה התגובה האלוהית:

וַיִּנְחַם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֵל לִבּוֹ. וַיֹּאמֶר ה' אֲמַחָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתֶם (ו', ז-ו).

בתוך כל החושך הזה ורוע מעללי האדם נולד נח, שכבר בלידתו²⁷ סימן את הסיכוי והתקווה לתיקון חטא אדם הראשון ולהחזרת שריית הברכה בעולם ובמין האנושי:

וַיְחִי לִמֶּדֶד שָׁתַיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיֻּלְד בֶּן. וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לְאָמֵר זֶה נִחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמִעֲצָבוֹן יְדִינֵנוּ מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אָרְרָה ה' (ה', כח-כט).

בהמשך מתארת התורה, כי נח גדל להיות דמות חיובית בתוך הסביבה השלילית שבקרב חיי:

וַנַּח מֵצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' וְנָח מֵצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' אֵלֶּה תוֹלְדֹת נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ (שם, ט).

התורה מסמיכה את התיאור החיובי של נח לתיאור חטאי האדם ורשעתו באותו דור, כנראה כדי לחדד את הניגוד ביניהם.

בעקבות התנהגותו של נח מחליט הקב"ה להציל מההשמדה המתוכננת את נח ומשפחתו ואתם את הנציגים של כל עולם החי. העולם מתחייב כליה, אך נח ושאר הבאים בתיבה מובטחים שיינצלו בזכות צדיקותו. מה משמעות כל התהליכים הללו?

כאן עולה הקבלה נוספת בין התיבה למשכן, שנראה שבאה לכוון אותנו ליעוד הגדול של נח והתיבה – הכפרה ותיקון העולם.

א. אצל נח מופיע הביטוי "בעצם היום הזה בא נח... אל התבה" (ז', יג). ביטוי זה מופיע בתורה, בין השאר,²⁸ אף לגבי יום הכיפורים: "וכל מלאכה לא תעשו בעצם

27. חז"ל (תנחומא נח ה) דורשים שנולד מהול.

28. ביטוי זה מופיע בתורה בסך הכול ביחס לשישה עניינים: בעניין נח (ז', יג); בעניין מילת אברהם ("ז, כג, כו); בעניין יציאת מצרים (שמות "ב, יז, מא, נא); בעניין חג השבועות (ויקרא כ"ג, כא); בעניין יום הכיפורים (שם, כח, כט, ל); ובעניין פטירת משה (דברים ל"ב, מח). חז"ל בספרי דברים פיסקא שלז, מהד' פינקלשטיין עמ' 387-386, אומרים כי ביטוי זה מופיע דווקא בעניינים אלו כדי להורות על תוקף הפעולה, שתיעשה על אף רצון המתנגדים למנוע אותה (ראה: תורה תמימה על בראשית יז, הערה נג). עיין גם ברמב"ן (ויקרא כ"ג, כא)

היום הזה כי יום כפורים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם" (ויקרא כ"ג, כח).²⁹

ב. הקב"ה מצווה את נח בבניין התיבה:

עֲשֵׂה לָךְ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר קָנִים תַּעֲשֶׂה אֶת הַתֵּבָה וְכַפַּרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר

(ו', יד).

פשט הפסוק מתייחס לכיסוי החיצוני והפנימי של התיבה, אך נראה שהשימוש בשורש כפ"ר אינו מקרי, אלא בא לרמוז כי ייעודה של התיבה הוא לכפר על העולם. כך מופיע במדרש:

בכפר – מלמד שכפרו ונתחייבו מיתה לשמים וכיפרה עליו תיבתו. נאמר כאן 'בכפר' ונאמר להלן 'אם כפר יושת עליו' (שמות כ"א, ל) – מה להלן כפרה, אף כאן כפרה.³⁰

וכן עולה מדברי המדרש על הפסוק: "קנים תעשה את התיבה" (ו', יד): "אמר ר' יצחק – מה הקן הזה מטהר את המצורע, אף אותך תיבתך מטהרתך".³¹ במקביל, בפרשיות המשכן ועבודת הכוהן הגדול מופיע רבות עניין הכפרה:

קָרַב אֶל הַמִּזְבֵּחַ וְעָשָׂה אֶת חֲטָאתְךָ וְאֶת עֲלֹתְךָ וְכַפֵּר בְּעֵדֶי וְיָבֵעַד הָעֵם וְעָשָׂה אֶת קָרְבַּן הָעֵם וְכַפֵּר בְּעֵדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה'

(ויקרא ט', ז).

(שם ט"ז, כד).

וְכַפֵּר בְּעֵדוֹ וְיָבֵעַד הָעֵם

וְהִיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקֹּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חֲטָאתָם אֶחַת בַּשָּׁנָה

(שם, לד).

ג. החתם סופר³² שואל, מדוע נח לא יצא מיד כשחרבו המים, ובמקום זאת חיכה עוד נ"ז יום לכאורה ללא סיבה? תשובתו היא, שנח ובניו היו כלואים ומסוגרים בתיבה ששימשה להם כבית סוהר, ומשפטם היה שנה תמימה, שרק בסופה היו רשאים לצאת. לדברי החתם סופר, נח נענש על כך שלא ביקש רחמים על דורו שהושמד. הדבר מקביל לדעתו לדינו של הכוהן הגדול, שנענש כאשר נהרג משהו בשוגג, מפני שהיה עליו לבקש עליו רחמים ולא ביקש (מכות יא ע"א).

תהליך השמדת העולם על ידי המבול נושא כולו אופי של כפרה ותיקון. במבול, נשטף העולם כולו במים חיים אשר ביכולתם לטהר את החטאים, כפי שאומר הנביא יחזקאל: "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר

שמפרש ביטוי זה מלשון "עוצם", וכן עולה מאונקלוס שמתרגם "בקרן יומא", מה שמבטא את הכוח שיש בדבר, כדברי רמב"ן הנ"ל.

29. ראה מדרש אגדה (בובר) לבראשית י"ז, כו, שמילת אברהם, שגם בה נאמר ביטוי זה, הייתה ביום הכיפורים, ללמדנו שכשם שיום הכיפורים מכפר כך גם מילתו של אברהם. ניתן להקיש גם לענייננו שאף אצל נח יש לביטוי זה משמעות של כפרה.

30. מדרש אגדה (בובר) לבראשית ו', יד.

31. בראשית רבה פרשה לא ט, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 281.

32. מובא בפירושו של קיל (לעיל, הערה 9) על בראשית ח', יד.

אתכם" (יחזקאל ל"ו, כה). העולם כולו טובל בתוך מקווה מים ענקי, ואף התיבה שבתוכה נמצא העולם החדש טובלת בתוך המים שמקיפים אותה מכל צדדיה.

הקב"ה מביא מבול על העולם ששוטף ומנקה אותו מכל זוהמתו. העולם הישן וגדוש החטאים נחרב, וכעת מתחיל לצמוח עולם חדש, ועמו נח שמתחיל מחדש את האנושות החדשה.³³ כל הרוע והשחיתות האנושית נמחקים, וכעת הקב"ה פותח עם העולם והאנושות 'דף חדש'.

כעת מוטל על נח תפקיד בעל אחריות רבה, להצמיד את העולם אל התיקון השלם. לאחר שהקב"ה נקט "סור מרע" והשמיד את העולם מן המסד ועד הטפחות, על נח לקיים גם את ה"עשה טוב", לכפר ולטהר את העולם, ולצקת בו קדושה.³⁴ ואכן, המדרש³⁵ רואה בקרבנו של נח כפרה על העולם, וקובע שבזכות אותו קרבן ריחם הקב"ה על האנושות והבטיח שלא יביא כליה נוספת על העולם. וכך היא לשון המדרש:

33. דבר זה ניתן להוכיח בקלות באמצעות ההקבלות הרבות בין תיאור הבריאה לתיאור סיום המבול. על הקבלה זו כבר עמדו רבים. נביא כאן את תמצית הדברים רק לשם הדגשת הנקודה. בשתי הפרשיות עוברת רוח אלוהים מעל תהומות מים כפתיחה לתהליך היצירה: "ורוח אלהים מרחפת על פני המים" (א', ב), "ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים" (ח', א); השלב השני בבריאה מחדש: "ויסכרו מעינות תהום וארבת השמים ויכלא הגשם מן השמים" (שם, ב), מקביל ליום השני בבריאה שבו הבדיל ה' בין המים שמעל לרקיע למים שמתחת לרקיע; השלב הבא: "נראו ראשי ההרים" (ח', ה) מקביל ל"ותראה היבשה" (א', ט); הופעת היונה עם עלה זית בפיה מקבילה להופעת עולם הצומח בסוף היום השלישי בבריאה; ציון חזרת היונה "לעת ערב", המלמד שמערכת השמש שבה לתפקד לאחר שהושבתה כל ימי המבול (כפי שמופיע בהמשך בפסוק כב), מקביל לבריאת המאורות ביום הרביעי לבריאה; שליחת היונה בפעם האחרונה שאחריה לא שבה עוד אל נח, מקבילה ליצירת בעלי הכנף והעופות ביום החמישי לבריאה; יציאת החיות מן התיבה: "כל החיה אשר אתך מכל בשר בעוף ובבהמה ובכל הרמש הרמש על הארץ הוצא אתך" (ח', יז), מקבילה ליצירת עולם החי ביום השישי לבריאה: "ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו" (א', כה); יציאת נח ומשפחתו מן התיבה: "צא מן התבה אתה ואשתך" (ח', טז), מקבילה ליצירת האדם: "זכר ונקבה ברא אתם" (א', כז); בסיום שתי הפרשיות מופיעה ברכת אלוהים הזזה כמעט לחלוטין: "פרו ורבו ומלאו את הארץ. ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים בידכם נָתַנו" (ט', א-ב), לעומת "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכַבְשָׁה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ" (א', כח); בבריאת העולם לאחר ששת ימי הבריאה באה השבת, וגם האמור אצל נח מתקשר לשבת, כמובא לעיל, הערה 14. נוסף על כל האמור כאן, תאריך בריאת העולם ותהליך התחלת הבריאה החדשה זהים, כפי שמביא רש"י על בראשית ח', יג.

34. מעין מה שכתבנו על שתי בחינות אלו, ראה בפירושו של קיל (לעיל, הערה 9) על בראשית ז', ה שכותב כי נח תחילה נעשה שותפו של הקב"ה במעשה ההצלה, ולאחר מכן הפך לשותפו במעשה חידוש הבריאה לאחר המבול.

35. מדרש תהילים כ ט ב, מהד' בובר עמ' 232.

ה' למבול ישב... וישב ה' מלך לעולם' (תהילים כ"ט, י) – שנתייבשה דעתו בקרבנו של נח וריחם על כל העולם.

נח משמש אפוא בעולם החדש כמעין כוהן גדול, אשר מכפר על עצמו ועל העם בעבודתו בקודש.³⁶

משמעות ההקבלות, אם כן, היא ההשוואה בין דמותו של נח ומבנה התיבה לבין הכוהן הגדול ומבנה המשכן.

התקווה לשיקום העולם הישן־חדש הופיעה בלידתו של נח והגיעה לשיאה בעבודת הקרבנות של נח על המזבח שבנה ובגילוי האלוהי וכריתת הברית עם נח ועם האנושות החדשה, המתלווה למעמד זה. מה יקרה בשלב הבא – האם יצליח נח להמשיך ולתקן את העולם ואת חטא אדם הראשון?

הדבר הבא שמתאר הכתוב שעושה נח הוא תיקון חטאו של אדם הראשון. תפקידו של האדם בגן עדן היה "לעבדה ולשמרה" (ב', טו) – לעבוד את האדמה, ואף נח מתחיל מיד בנטיעה מחודשת ובהפרחת השממה כדי לחזור לגן עדן מקדם. אך כגודל הסיכוי כך גם גודל הסיכון, ואת המשך התגלגלות הדברים מתארת התורה:

וַיְחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיֵּטֶע כָּרְם. וַיִּשְׁתֶּי מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלָה (ט', כ-כא).

בשלב זה ההשוואה אמנם ממשיכה, אלא שהיא מקבלת נקודת תפנית. אם עד כה ראינו שקווי הדמיון בין נח לכוהן הגדול חשפו בפנינו את התקווה והנחמה שיכול נח להביא לעולם, הרי שכעת ההשוואה הולכת ומחדדת את ההבדלים ביניהם, את הסיכוי הגדול מחד גיסא ואת כישלונו של נח מאידך גיסא. במקום להמשיך ולנהוג כאהרן הכוהן בעת חנוכת המשכן, נח, בהשתכרותו מהיין, נוהג כבניו של אהרן נדב ואביהוא, שנכנסו למשכן שתויי יין.³⁷

הסיכוי להתקרבות הגדולה לקב"ה ולהתרוממות האדם והעולם, הפך להיות לאש זרה ולחורבן גדול. נח נכשל בתפקידו, והתקווה לתיקון העולם נפלה יחד אתו.

36. עיין **משך חכמה** (בראשית ה', כ) הכותב כי נח היה כוהן והקריב על פי דיני המקדש ולא לפי דין בן נח (ועיין גם **העמק דבר** ז', ב ובפירושו של קיל [לעיל, הערה 9] על בראשית ח', כ). יש בכך כדי לחזק את דברינו כי נח יועד לתקן עולם במלכות שדי כאותו תפקיד שלעתיד יוטל על עם ישראל. בנוסף, על הפסוק: "ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון" (י"ד, יח) – אומרים חז"ל (נדרים לב ע"ב) שהוא שם בן נח. ועיין עוד ילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקפח, שאברהם נעשה כוהן גדול במקום שם בן נח.

37. זו רק אחת מהדעות המובאות בחז"ל בהסבר חטאם של נדב ואביהוא. מכל מקום לדבר יש יתד בכתובים, שהרי מיד לאחר מותם של נדב ואביהוא מזהיר הקב"ה את הכוהנים לבל ייכנסו שתויי יין לשרת בעבודת הקודש במשכן: "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אִתְּךָ בבאכם אל אהל מועד ולא תמתו" (ויקרא י', ט).

בין פרשת נח לפרשיות המשכן

הביקורת של המקרא על כישלוננו של נח עולה אף מתוך המשך הפסוק. התורה מדגישה את המילה "אהלה", כדי לרמוז על ההבדל הקוטבי בינו לבין אוהל אחר – אוהל מועד.

כנגד אוהל מועד שבו מתייחדים כנסת ישראל והקב"ה, ושאליו נכנס הכהן הגדול לפני ולפנים בבגדי לבן ומכפר על כל העם, הופך אוהלו של נח להיות המקום שבו הוא מתגולל בשכרותו ומתגלה בעירומו, ומכאן הדברים מידרדרים במהירות:

וַיֵּרָא חָם אָבִי כְנָעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו

(ט', כב).

שוב העולם חוזר לאותו קלקול מוסרי של "ויראו בני האלהים את בנות האדם" (ו'), וכל אותה הבשורה הגדולה של העולם החדש והמתוקן שהביא אתו נח, מתנפצת לרסיסים. ההקבלה המקיפה הזו, בין תיאור דמותו של נח וסיפור המבול לתיאור המשכן, מאפשרת לקרב לשכלנו את הפער העולה מהערכת דמותו החיובית של נח בפשט הפסוקים לבין הדעות בחז"ל (בראשית רבה פרשה ל ט) הדורשות את נח לגנאי, בשל ההחמצה הגדולה של נח למלא את השליחות העליונה שהוטלה עליו בשלמות.

עתה תצטרך האנושות לחכות עוד עשרה דורות עד להופעתו של אברהם אבינו אבי האומה הישראלית, שהחל בתיקון העולם ובעילוי. אנו מוצאים כי אברהם אבינו מבצע פעולות דומות לאלו שעשה נח אלא שבכך הוא מתקן אותן.³⁸ אחרי אברהם באים יצחק ויעקב וצאצאיהם, עם ישראל, אשר תפקידם הוא להביא לתיקון העולם ולחידוש ימינו כקדם, למדרגת העולם שלפני החטא. או אז יהיה התיקון השלם לאנושות. ההרמוניה תשוב לבריאה כפי שהיה בתוך תיבת נח, לא יהיו עוד רוע ושחיתות בעולם, והמבול היחיד שיהיה הוא דעת ה' שתמלא את העולם כולו,³⁹ כפי שניבא הנביא ישעיהו:

38. אף הוא יוצא ומתנתק מסביבתו החוטאת ונוודד בעולם עם משפחתו. אף הוא מקים מזבח לה', שלדעת חז"ל היה כאמור באותו מקום שבו היה מזבחו של נח, אלא שאצל אברהם מצטרפת למזבח גם הקריאה בשם ה' החוזרת אצל אברהם שוב ושוב. גם אליו מתגלה הקב"ה ומברך אותו שירבה זרעו. ואף הוא נוטע עץ (כ"א, לג), אלא שאצל אברהם גם נטיעת העץ מחוברת לעבודת ה', כפי שאומר שם הכתוב: "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם" (שם). אף אצל אברהם מוזכר הביטוי "אהלה" (י"ב, ח; י"ג, ג), אלא שבעוד שאצל נח הוא מהווה ביקורת על התנהגותו הקלוקלת כפי שהסברנו, אצל אברהם האוהל הוא סמל להכנסת אורחים, לעשיית חסד ולהפצת שם ה' בעולם, כמאמר הכתוב: "ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה'" (י"ב, ח). על אברהם אבינו כמתקן הראייה השלילית ראה: "יד הלוי סולוביץ'ק, ימי זכרון, ירושלים תשמ"ז, עמ' 121-123.

39. עיין סיום הלכות מלכים לרמב"ם.

וְגַר זָאב עִם עֵם כָּבֵשׁ וְנֹמֵר עִם גְּדֵי יִרְבֵּץ וְעֹגֵל וְכַפִּיר וּמְרִיא יִחַדּוּ וְנֹעַר קֶטָן נֹהֵג בָּם. וּפְרָה
וְדָב תִּרְעִינָה יִחַדּוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִיָּהוּן וְאַרְיֵה כְּבָקָר יֹאכֵל תְּבֹן. וְשִׁעְשַׁע יֹנֵק עַל חֹר פְּתוֹן וְעַל
מְאוֹרֵת צַפְעוֹנִי גְמוּל יְדוֹ הִדָּה. לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכֹל הַר קִדְשֵׁי כִּי מִלְּאֵה הָאָרֶץ
דַּעַה אֶת ה' כַּמִּים לְיָם מְכַסִּים (ישעיהו י"א, ו-ט).